

Åke Elmér:

Svensk socialpolitik

Om några år kan boken *Svensk socialpolitik* (sextonde utgåvan, Liber, Stockholm, 1986) fira sitt 50-årsjubileum. Mitt under brinnande krig – 1943 – utkom första upplagan av vad som blivit en av de mest spridda lic-avhandlingarna i nationalekonomi på svenska. Boken har under årens lopp blivit den flitigast använda handboken inom det breda område som välfärdspolitiken numera utgör. Idag är den näst intill obligatorisk kurslitteratur på social-

socialhögskolorna. Den har dessutom för-
mått slå sig in på andra utbildningar för
sociala yrken samtidigt som den behållit
sin starka ställning inom folkbildningen
(för vars syfte den ursprungligen skrevs).
Boken är en oundgänglig källa för lärare
såväl som administratörer, politiker och
forskare – för att nu inte tala om de stude-
rande.

Boken ger en systematisk framställning
av alla sociala förmåner och förpliktelser
som brukar sammanfattas under begreppet
socialpolitik: arbetsmarknads-, ar-
betsmiljö-, bostads-, familje-, hälso- och
sjukvårdspolitik, socialförsäkringar, so-
cialtjänst, m m. Lagstiftningen inom
dessa områden är på intet sätt lättöver-
skådlig och samma socialpolitiska åtgär-
der kan oftast tas i bruk inom flera områ-
den. Sättet att avgränsa delområdena är
därför ett synnerligen vanskligt problem.
I *Svensk socialpolitik* har denna uppgift
lösts med största ackuratess och boken är
en ypperlig vägvisare i sociallagstiftningens
labyrinter.

Inom modern vetenskapsteori och kun-
skapssociologi fästs stor vikt vid den roll
den högre utbildningens läromedel – sär-
skilt då väletablerade läroböcker – spelar
som inmutare av forskningsfält och vid
avgränsning av hela universitetsämnen.
Läroboken anger disciplinens ramar,
vilka problem och frågor som s a s tillhör
ämnet. Till skillnad mot vad som är fallet
i flera av våra grannländer, kan socialpoli-
tik knappast sägas vara en självständig
universitetsdisciplin i Sverige. Alltifrån
socialinstitutets tillblivelse på 1920-talet
och framåt har emellertid socialpolitik
och social forskning överhuvudtaget sakta
men säkert växt inom akademien vare sig
nu de inomvetenskapliga konjunkturerna
 varit disciplinspecifika – som idag – eller
tvärfackliga som något decennium till-
baka i tiden. Under merparten av denna
tid har *Svensk socialpolitik* orienterat stu-
denter, politiker och forskningsadminis-
tratörer till vetenskapliga problemområ-
den som emellanåt fått namnet socialpoli-
tik.

Åke Elmér – från år 1935 lärjunge till
Lundaekonomen Johan Åkerman, år
1960 doktor i nationalekonomi med av-
handlingen *Folkpensioneringen i Sverige*

(Gleerups, Lund), och sedan ett antal år
pensionerad rektor från Socialhögskolan i
Lund – har varit med nästan från ämnets
begynnelse, liksom hans bok *Svensk soci-
alpolitik*. Dess historia säger oss något om
hur det började och berättar om socialpoli-
tikens milstolpar.

Utgivningen av boken markerar ett
viktigt skifte i socialpolitiken. Genom-
brottsfasen är överständer, och en institu-
tionaliseringsprocess inleds på allvar. År
1944, ett år efter det att Elmérs bok publi-
cerats, utkom just *Ett genombrott* – en
festskrift till Gustav Möller på 60-årsda-
gen (Tiden, Stockholm). Den dåvarande
socialministerns medarbetare skrev var
sitt kapitel om socialpolitikens alla områ-
den och om de reformer som nyligen ge-
nomförts eller var på väg i statliga utred-
ningar och kommittéer. Kapitelrubri-
kerna i festskriften anger var grunden
lagts. De övertas i stort sett oförändrade i
Elmérs bok. Ändå skiljer sig innehållet i
de två böckerna tydligt. Festskriften läg-
ger ut texten om vägen till reformerna.
Handboken anger den faktiska tillämp-
ningen, praktiserar nytänkandet.

En helt ny bok

Svensk socialpolitik är en bok som kraftigt
förändrats under sina fem decennier trots
att kärnan är densamma. Av det ur-
sprungliga folkhögskolekompendiet åter-
står idag endast titeln. Som författaren
själv påpekar i förordet till den senaste ut-
gåvan, finns nu bara ett fåtal av krigsårens
ordvändningar kvar i originalskick. I öv-
rigt är allt mellan de inte längre styva pär-
marna utbytt.

En jämförelse mellan kapitelrubri-
kerna 1943 och 1986 är utomordentligt
upplysande. Inte en enda återstår. Några
få påminner på avstånd om varandra typ
"Arbetskydd" (i 1943 års version) och
"Skyddslagstiftningen i arbetslivet"
(1986). "Arbetsmarknadens reglering"
har blivit "Arbetsmarknadspolitik". "All-
män social omvårdnad" heter numera, ef-
ter att ha bytt namn några gånger, "So-
cialtjänst" och "Vård och service utanför
socialtjänsten" (främst hälso- och sjuk-
vård).

Redan till den fjärde upplagan 1950 till-

kom ett särskilt kapitel om "Familjen och bostaden". "Folkförsäkringarna" har bytt rubrik till "Inkomstgaranti" efter att från sistnämnda år lite otympligt ha fått heta "Hjälp vid inkomstbortfall". Avsnittet "Inkomstgaranti" skrevs f ö till 1963 års utgåva och reflekterar den samordning som skedde i och med Riksförsäkringsverkets tillkomst: ett antal socialförsäkringar som tidigare sorterat under andra rubriker lyftes nu in under den nya huvudrubriken.

Den mest omfattande omDispositionen av materialet skedde 1974 då tolv kapitel reducerades till sju. Långt dessförinnan hade både kapitlet om "Enskild hjälp- och självhjälpsverksamhet" och om "Yrkesutbildningen" försvunnit. Den sistnämnda förändringen speglar det i grunden administrativa schema som alltid styrt bokens uppläggning: när Socialdepartementet avhände sig yrkesutbildningen till dåvarande Ecklesiastikdepartementet försvann den också från socialpolitikens domäner. Av *välfärdsstatens kärnområden* har utbildningspolitiken alltid legat utom ramen för *Svensk socialpolitik*. Också skattepolitiken har berörts knapphändigt. Mest slående är ändå att boken, tvärt emot vad man kunde ha förväntat sig, inte har växt i omfång: antalet sidor har blivit färre och inte fler.

Elmérs bok var inte den enda i sitt slag som började utkomma kring tiden för andra världskriget. Från slutet av 1930-talet fanns redan dåvarande generaldirektören i Socialstyrelsen Karl J Höjers *En svensk medborgares trygghet mot nöd* (Norstedts). Han skulle 1947 på samma förlag utge *Den svenska socialpolitiken*. Två år senare kom *Socialboken* av den blivande statssekreteraren i Socialdepartementet Ernst Michanek på Tidens förlag (med ett förord av Gustav Möller, bokens tillskyndare). De två sistnämnda böckerna skiljde sig föga från *Svensk socialpolitik* i uppläggning och utformning. Under 1950-talet dominerade dessa tre författare marknaden. Från 1960-talet och framöver har ett antal liknande handböcker sett dagens ljus.

Få har överlevt, om man undantar försäkringsbolagens lite opersonliga men ständigt återkommande uppdateringar

(likt Folksams *Vår trygghet* från 1964). Av den ursprungliga trion har bara Åke Elmérs bok stått emot tidens tand. När nu den sextonde reviderade upplagan utkommit, en sjuttonde med största säkerhet är på väg och den totala upplagan har klivit över 100 000-strecket, kan man förutspå att nya studentkullar kommer att stifta bekantskap med detta årgångsvin åtminstone framemot det kommande sekelskiftet.

Fil kand *SVEN E OLSSON*
Institutet för social forskning
Stockholms universitet